

takter, fägring och människans behov av att ständigt omge sig med en biologisk mångfald till nytta och glädje.

Ingvar Svanberg, Uppsala

Mats Améen (med Ia Améen och Karin Améen): *Gustaf Améen, bildningsresenär och nationalromantisk arkitekt*. BalkongFörlag, Stockholm 2023. 384 s., ill. ISBN 978-91-87553-61-5.

Arkitekten Gustaf Améen (1864–1949) är kanske mest känd för Terrasstrapporna i Helsingborg, byggda inför utställningen 1903 mellan Stortorget och Slottshagen och ett verk som gjorde det mörkbruna helsingborgsteglet till ett av nationalromantikernas favoritmaterial. Améen ritade också Posthuset bredvid Terrasstrapporna, Folkskoleseminariet i Lund, Landsarkivet i Göteborg och Vanadislundens vattenreservoar i Stockholm. Han arbetade nära tidens store svenske arkitekt, Isak Gustaf Clason, och kom sedermera att verka som ämbetsman vid Stockholms stads byggnadskontor och fastighetskontor men deltog även i arkitekttävlingar och fick se en rad verk fullbordade, bland dem flera kyrkor.

I en ny bok möter vi arkitekten på hans omfattande studie- eller bildningsresa 1894–1896, en resa finansierad med Konstakademiens Jenny Lind-stipendium, som bland annat tog Améen till Tyskland, Italien, Spanien, Frankrike och England. Med sina jugendrubriker är det här en omfattande, välillustrerad, vacker och av allt att döma noggrant granskad reseskildring som sent omsider kommit i dagen och publicerats av arkitektens barnbarnsbarn, som redigerat och skrivit belysande skarvstycken och satt sig själva som författare. Något egentligt syfte med boken uttrycks inte, mer än att omfattande reseskildringar från 1800-talets slut är allmänt fascinerande, och så är det förvisso. Efter en introduktion

om arkitekters studieresor under 1800-talet, skriven av docent Tomas Tägil vid LTH, kastas vi direkt in i Gustaf Améens släktförhållanden och hans resa ut i Europa, så som den framträder i hans egna och närståendes brev. Améen var i 30-årsåldern när han reste ut och sedan fyra år etablerad i arkitektyrket.

Några sidor om systemns giftermål förvirrar vår avfärd. Därefter följer över 300 sidor dubbspalt om 1890-talets Europa och de intryck en dåtida resenär kunde ta in och skildra i sina brev hem, främst till modern och systemen. Här finns många guldkorn i skildringarna av olika orter, kulturmiljöer med mera. Läsaren får stöd av kartor, personregister, faktarutor och bilder för att följa med. Boken är alltså huvudsakligen att karakterisera som ett redigerat och utgivet källmaterial och därmed inte lätt att rättvist recensera. Att dessa brev, som återfunnits på privata vindar, sammanställts och publicerats är självfallet en välgärning och av intresse för framtida kulturhistorisk forskning. Här finns mängder av notiser som framtida biografiskrivare kan ösa ur. Améens resebrev interfolieras med brev hemifrån om högborgerligt liv i Sverige, vilket gör familjehistorien komplett men samtidigt tar fokus från studieresan, som jag uppfattat skulle utgöra huvudtemat. Nu blir det också i mycket en Stockholms- och Uppsalaskildring.

Boken skulle vunnit på att ha någon form av distanserad personhistorisk eller biografisk essä. I brevskrivaren Améens alla redogörelser för detaljer och personer kommer yrkespassionen inte alltid riktigt fram. Det är som om arkitekturstudierna och skissandet drunknar i allt annat. Är det verkligen en seriös studieresa han genomför eller en allmän kulturrese? Fick resan avgörande betydelse för hans verksamhet eller var han rentav för mogen för att egentligen formas som yrkesman? Eller handlar det om att han inte vill trötta släktingarna med sina specialintressen? Tar inte intresset för att rapportera om gemensamma bekanta, sällskapsliv och kuriosa hem till familjen alltför stort utrymme i förhållande till konst och arkitektur?

Det stora materialomfånget och avsaknaden av tematik gör det svårt att urskilja huvudlinjer och förhållningssätt hos huvudpersonen. Som arkitekturhistoriker hade jag nog hellre läst ett urval utsnitt ur breven, de som fokuserar på kärnverksamheten, studierna, skissblocken och arkitekturen. Och frågan om huruvida Terrasstrapporna i Helsingborg verkligen hade Spanska trappan i Rom som förebild förblir dessvärre obesvarad.

En annan fråga blir vilken hylla boken skall hamna på. Ett omfattande personregister (över 300 personer) men inga sak- eller Ortsregister, ej heller komplett verkförteckning, bekräftar att boken snarare är släktforskning än arkitekturhistoria. Gott så, men för att äga ett bredare intresse utanför de berörda släkterna hade det behövts mer brännande frågor om klass, samhällsengagemang, genus och yrkespassion.

Henrik Ranby, Göteborg

Lars Olof Larsson: *David Klöcker Ehrenstrahl. Stormaktstidens porträttmålare*. Medströms bokförlag, Stockholm 2023. 280 s., ill. ISBN 978-91-7329-171-2.

Att omslaget till boken *David Klöcker Ehrenstrahl. Stormaktstidens porträttmålare* pryds av en av Carl Larssons fresker i Nationalmuseums trapphall kan tyckas litet märkligt, men är i själva verket helt kongenialt med bokens innehåll eftersom den visar Ehrenstrahl i färd med att måla ett porträtt av en annan av tidens aktörer, Karl XI. Den generöst illustrerade, vackert formgivna boken är dock ingen monografi över denne Ehrenstrahl utan kan snarare beskrivas som en samling essäer som kretsar kring konstnären och hans tid. Titeln till trots, är det heller inte enbart Ehrenstrahls porträttmåleri som studeras utan även hans jakt- och djurmålningar och stilleben, däremot inga allegoriska eller historiska verk (vilka de flesta tidigare studier om Ehrenstrahl

har koncentrerat sig på). Essäerna griper tematiskt in i varandra utan kronologisk ordning medan Ehrenstrahl själv inte presenteras närmare förrän i sista kapitlet. I bokens rika persongalleri framträder även en och annan gestalt som fångat författarens speciella intresse, i synnerhet riksrådet, hovmarskalken och officeren Lorens von der Linde, som fått ett eget kapitel. Värda att uppmärksamma är också de utförliga bildtexterna samt den omfångsrika, kommenterade bibliografin som ersätter en fotnotsapparat i slutet av boken.

Boken, som är skriven av Lars Olof Larsson, professor emeritus i konstvetenskap vid universitetet i Kiel, bygger på författarens mångaåriga intresse för Nordens 1600-talskonst, och syftar enligt förordet till att "belysa valda aspekter av stormaktstidens konst och dess förhållande till det samhälle som såg den skapas och de sociala, kulturella och konstnärliga ambitioner den ger uttryck för i sina olika former". Detta breda anslag gör den intressant långt utanför konstvetenskapliga kretsar och kan rekommenderas till alla som fascinerats av denna period i Sveriges historia. Bokens många tanketrådar och utvecklingar kring olika teman gör det dock svårt att göra den rättvisa på några få rader och jag har därför valt att fokusera på vissa för mig särskilt intressanta frågeställningar.

I första kapitlet diskuteras porträttkonstens status under stormaktstiden, vilken tycks ha varit ganska betydande, åtminstone om man ser till det faktum att den övervägande delen av 1600-talets bevarade bildkonst utgörs av porträtt. Detta porträttbestånd delar Larsson inledningsvis in i ett par grupper efter *formatet*, ett ovanligt grepp men genom vilket han kan konstatera ett otvetydigt samband mellan ett porträtts format och det samhällsskikt den avporträtterade tillhörde. Vanligast bland 1600-talsporträtten är bystformatet som är ganska anspråkslöst med tonvikt på ansiktet, vilket enligt Larsson förklarar varför det mest har använts för porträtt av borgerskapet, prästerskapet med flera, samhällsskikt i vilka